KASBIY TA’LIM TASHKILOTLARIDA O‘QUVCHILARNING KASBIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY TAJRIBALAR

MAXAMADIYEVA XURSHIDA SHAYDULLAYEVNA
MAGISTR

Annotatsiya: Ushbu maqolada kasbiy ta’lim tashkilotlarida tahsil olayotgan o‘quvchilarning kasbiy madaniyatini rivojlantirish masalalari esse uslubida yoritiladi. Kasbiy madaniyatning mazmuni, uning bo‘lajak mutaxassis shaxsini shakllantirishdagi o‘rni, xorijiy mamlakatlar tajribasi hamda ilg‘or yondashuvlarni milliy ta’lim tizimiga tatbiq etish imkoniyatlari haqida fikr yuritiladi. Germaniya, Finlandiya va boshqa mamlakatlarning kasbiy ta’limga oid tajribalari asosida o‘quvchilarda kasbiy mas’uliyat, mehnat intizomi, muloqot madaniyati, jamoada ishlash va kasbga sadoqatni rivojlantirish yo‘llari tahlil qilinadi.
Kalit so‘zlar: kasbiy ta’lim, kasbiy madaniyat, xorijiy tajriba, kasbiy kompetensiya, mehnat etikasi, kasbiy mas’uliyat.

Kirish

Har qanday jamiyatning taraqqiyoti, avvalo, bilimli, malakali, o‘z kasbini sevadigan va o‘z faoliyatiga mas’uliyat bilan yondashadigan mutaxassislarga bog‘liq. Bugungi kunda kasbiy ta’lim tashkilotlari oldida turgan asosiy vazifalardan biri nafaqat muayyan kasb sirlarini puxta egallagan, balki yuksak kasbiy madaniyatga ega bo‘lgan yoshlarni tarbiyalashdan iboratdir. Chunki zamonaviy mehnat bozorida insonning faqat bilim va ko‘nikmalari emas, balki uning muomala madaniyati, odob-axloqi, mehnat intizomi, jamoa bilan ishlash qobiliyati va kasbiy mas’uliyati ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Kasbiy madaniyat — bu insonning o‘z kasbiga munosabati, kasbiy bilim va ko‘nikmalaridan foydalanish usuli, mehnat jarayonidagi xulq-atvori, axloqiy qarashlari va boshqalar bilan munosabatida namoyon bo‘ladigan fazilatlar majmuasidir. Masalan, bo‘lajak oshpazning kasbiy madaniyati taom tayyorlash mahorati bilan birga sanitariya qoidalariga rioya qilishi, mas’uliyatli bo‘lishi va mijozlar bilan xushmuomala munosabat o‘rnatishida namoyon bo‘ladi. Bo‘lajak dasturchi uchun esa kasbiy madaniyat sifatli dastur yaratish, jamoada ishlash, axborot xavfsizligiga rioya qilish va o‘z bilimlarini muntazam yangilab borishni ham anglatadi.

Shunday ekan, kasbiy madaniyatni rivojlantirish jarayoni o‘quvchiga faqat kasbni o‘rgatish bilan cheklanmasligi kerak. Bu jarayon yoshlarning dunyoqarashi, hayotiy pozitsiyasi, ma’naviy qiyofasi va kelajakdagi mehnat faoliyatiga bo‘lgan munosabatini shakllantirishni ham qamrab olishi lozim.

Xo‘sh, xorijiy mamlakatlarda bu borada qanday tajribalar mavjud? Ularning qaysi jihatlari O‘zbekiston kasbiy ta’lim tizimi uchun ahamiyatli

Kasb egallash inson hayotidagi muhim bosqichlardan biridir. Biroq haqiqiy mutaxassis bo‘lish uchun diplom yoki kasbiy malakaning o‘zi yetarli emas. Inson o‘z faoliyatida halollik, mas’uliyat, intizom, hurmat va adolat tamoyillariga amal qilishi ham zarur.

Menimcha, kasbiy madaniyatning eng muhim jihati shundaki, u insonning ishga bo‘lgan munosabatini belgilaydi. O‘z kasbini chin dildan sevgan, o‘z vazifasini vijdonan bajargan va o‘z ustida muntazam ishlaydigan inson har qanday jamoada qadrlanadi. Aksincha, kasbiy bilimga ega bo‘lsa-da, mas’uliyatsiz yoki muomala madaniyatidan yiroq insonning faoliyatida muammolar yuzaga kelishi mumkin.

Shu sababli kasbiy ta’lim tashkilotlarida o‘quvchilarning kasbiy madaniyatini rivojlantirish alohida pedagogik ahamiyatga ega. Bunda nazariy bilimlar amaliy mashg‘ulotlar, hayotiy vaziyatlar, kasbiy muloqot, jamoaviy loyihalar va ishlab chiqarish amaliyoti bilan uyg‘unlashtirilishi lozim.

Kasbiy madaniyatni shakllantirishda pedagogning shaxsiy namunasi ham muhim o‘rin tutadi. O‘quvchi ustozining vaqtga rioya qilishi, o‘quvchilarga hurmat bilan munosabatda bo‘lishi, topshiriqlarni adolatli baholashi va o‘z kasbiga sadoqatini kuzatish orqali ko‘plab ijobiy fazilatlarni o‘zlashtiradi.

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan globallashuv va texnologiyalar asrida mehnat bozori faqatgina nazariy bilimga ega bo‘lgan kadrlar bilan kifoyalanmayapti. Zamonaviy ish beruvchilar mutaxassisdan yuksak kasbiy mahorat bilan birga, shakllangan kasbiy madaniyatni — ya’ni mas’uliyat, etik normalarga rioya qilish, jamoada ishlash ko‘nikmasi, mehnat intizomi va o‘z ustida uzluksiz ishlash salohiyatini talab qilmoqda. Shu bois, kasbiy ta’lim tashkilotlarida o‘quvchilarning kasbiy madaniyatini rivojlantirishda rivojlangan xorijiy mamlakatlar tajribasini o‘rganish va tatbiq etish dolzarb masalalardan biridir.

Kasbiy madaniyatni shakllantirishda dunyo miqyosida yetakchi o‘rinlardan birini Germaniyaning dual ta’lim tizimi egallaydi. Nemis modelining asosiy mohiyati shundaki, o‘quvchi vaqtining asosiy qismini bevosita ishlab chiqarish korxonalarida o‘tkazadi. Bu jarayonda talaba faqatgina texnik ko‘nikmalarni egallab qolmay, balki korxonaning ichki tartib-qoidalari, mehnat xavfsizligi madaniyati, punktuallik (aniqlik) va jamoaviy mas’uliyatni amalda his etadi. Germaniyada kasbiy madaniyat nazariy darslarda emas, balki real mehnat muhitidagi ijtimoiy-kasbiy munosabatlar orqali singdiriladi.

Osiyoda esa Yaponiyaning kasbiy ta’lim yondashuvi alohida ajralib turadi. Yaponiyada kasbiy madaniyatning negizida "Monozukuri" (o‘z kasbiga va mahsulot yaratish jarayoniga bo‘lgan yuksak hurmat va muhabbat) hamda "Kaizen" (uzluksiz rivojlanish va takomillashuv) falsafasi yotadi. Yaponiya

kasb-hunar kollejlari va texnikumlarida o‘quvchilarga avvalo mehnatsevarlik, intizom, detallarga e’tiborli bo‘lish hamda o‘z ishining sifatiga javobgarlik hissi o‘rgatiladi. Bu tajriba shuni ko‘rsatadiki, kasbiy madaniyat avvalo ma’naviy-axloqiy qadriyatlarga tayanadi.

Yaponiya haqida so‘z yuritganda, ko‘pchilikning xayoliga mehnatsevarlik, tartib-intizom, jamoaviy mas’uliyat va ish sifatiga e’tibor kabi tushunchalar keladi. Bu qadriyatlar mamlakatning ko‘plab ta’lim va mehnat muhitlarida muhim o‘rin tutadi.

Yaponiyaning kasbiy ta’lim tajribasidan o‘rganish mumkin bo‘lgan jihatlardan biri — o‘quvchilarda ishni puxta bajarish odatini shakllantirishdir. Har qanday kasbda sifatga intilish, belgilangan tartiblarga rioya qilish va jamoa manfaatlarini hisobga olish muhim hisoblanadi.

Masalan, ishlab chiqarish yo‘nalishida tahsil olayotgan o‘quvchi mahsulot tayyorlash jarayonida faqat topshiriqni bajarishga emas, balki uning sifati, xavfsizligi va belgilangan talablarga muvofiqligiga ham e’tibor qaratishi kerak. Xuddi shuningdek, xizmat ko‘rsatish yo‘nalishidagi o‘quvchi mijoz bilan xushmuomala bo‘lish, uning ehtiyojini tushunish va o‘z vazifasini vijdonan bajarishni o‘rganishi lozim.

Yaponiyaga oid tajribalarni o‘rganishda jamoaviy faoliyatning ahamiyatini ham alohida ta’kidlash mumkin. O‘quvchilar guruh bo‘lib ishlash, vazifalarni taqsimlash, o‘zaro yordam berish va umumiy natija uchun mas’uliyatni his qilish orqali kasbiy munosabatlar madaniyatini rivojlantiradilar.

Biroq xorijiy tajribani o‘zlashtirishda bir jihatni unutmaslik lozim: intizom o‘quvchining shaxsiy fikrini cheklash yoki uni faqat buyruqlarni bajarishga o‘rgatish degani emas. Haqiqiy kasbiy madaniyat tartib-intizom bilan birga mustaqil fikrlash, tashabbuskorlik va yangilikka intilishni ham qamrab oladi.Shu sababli kasbiy ta’limda tartib va erkin fikrlash, jamoaviylik va individual mas’uliyat o‘rtasida muvozanatni saqlash muhimdir.

Shuningdek, AQSh va G‘arbiy Yevropa mamlakatlarida kasbiy madaniyatni rivojlantirishda "Soft Skills" (yumshoq ko‘nikmalar) va Kompetyensiyaviy yondashuvga alohida urg‘u beriladi. U yerda bo‘lajak mutaxassislarga muloqot madaniyati, stress holatlarida qaror qabul qilish, kasbiy etika, tanqidiy fikrlash va muammolarni ijodiy hal etish ko‘nikmalari maxsus trening va loyihalar orqali o‘rgatiladi.

Germaniya tajribasi amaliy ta’lim va ishlab chiqarish bilan hamkorlikning, Finlandiya tajribasi individual yondashuv va kompetensiyalarni rivojlantirishning, Yaponiya tajribasi esa intizom, jamoaviy mas’uliyat va ish sifatiga e’tiborning ahamiyatini anglashga yordam beradi. Ushbu yondashuvlarning har biri kasbiy madaniyatni rivojlantirish uchun foydali jihatlarni o‘zida mujassam etgan.

Xulosa

Menimcha, haqiqiy kasbiy madaniyatning mezoni insonning o‘z ishini qay darajada yaxshi bilishigina emas, balki uni qanday niyat, qanday mas’uliyat va qanday munosabat bilan bajarishida ham namoyon bo‘ladi. Chunki o‘z kasbini mukammal biladigan, ammo boshqalarga hurmat ko‘rsatmaydigan yoki o‘z vazifasiga befarq qaraydigan insonni to‘laqonli kasbiy yetuk mutaxassis deb bo‘lmaydi. Kasbiy ta’lim tashkilotlarida o‘quvchilarni bilimli, intizomli, halol, tashabbuskor va ma’naviy yetuk shaxslar etib tarbiyalash bugungi kunning dolzarb vazifasidir. Bu vazifani amalga oshirishda xorijiy tajribalardan oqilona foydalanish, milliy qadriyatlarimizni asrab-avaylash va ta’lim jarayonini zamonaviy talablar asosida tashkil etish zarur.

Zero, kasbni egallash — bu mahorat sari qo‘yilgan qadam, kasbiy madaniyatni egallash esa shu mahoratni insoniy fazilatlar bilan boyitishdir. Har bir yosh o‘z kasbining bilimdoni bo‘lish bilan birga, jamiyatga foyda keltiradigan, o‘z mehnati bilan boshqalarga namuna bo‘ladigan mutaxassis bo‘lib yetishishi lozim.

Ana shundagina kasbiy ta’lim tashkilotlari nafaqat malakali kadrlar, balki yuksak kasbiy madaniyatga ega,mas’uliyatli va raqobatbardosh mutaxassislarni ham tayyorlay oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2020-yil 23-sentabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 29-sentabrdagi 526-son qarori “Kasbiy ta’lim tizimini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida”.
3. Muslimov N.A., va boshqalar. Kasb ta’limi o‘qituvchilarining kasbiy madaniyatini shakllantirish. — Toshkent: “Fan va texnologiyalar”, 2015.
4. Ismoilova Z.K. Pedagogik mahorat va kasbiy etika. — Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2018.
5. Ashurova S.B. The importance of international educational programs in the development of vocational education // Academic Journal of Science, Technology and Education, 2025.
6. CEDEFOP (European Centre for the Development of Vocational Training). Vocational education and training in Germany: Short description. — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020.
7. Carruthers, C. K., & Jepsen, C. Vocational Education: An International Perspective // EdWorkingPaper No. 20-327, Annenberg Institute at Brown University, 2020.